

POEZIA LUI PAVEL BOȚU: ÎNTOARCEREA CĂTRE SINE A GEOMETRULUI

DOI: 10.5281/zenodo.2908016

CZU: 821.135.1-1(478).09

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar **Alexandru BURLACU**
Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu”

POETRY OF PAVEL BOȚU: ROTATING THE GEOMETER TOWARDS ITSELF

Summary. The poetry of Paul Boțu, a representative of the 60 generation, is examined through the grid of deviations from the “rules” and “poetry” customs official. Among indirect forms of speech are noted for the suggestion, allegory, parable, the call to the past, however, in a time when crowds for “nationalism” and “idealization of history” continued to remain the arguments of “force” in politics “alienation”. Cultivating programmatic a poem which admonishes the reader to read between the lines. The tragic end of his typical candid e writer who, under the totalitarian system, has not been achieved as talent. The novelty of insurmountable “Verb should be sought” in fiction “language poetry”, in her reference system, centered on the word, poetry with geometry.

Keywords: poetic antithesis, *spiritus loci*, Brandon, indirect forms of expression, poetic discourse, mit personal.

Rezumat. Poezia lui Pavel Boțu, un reprezentant important al generației șaizeciste, este examinată prin grila devierilor de la „normele” și cutumele „poeziei oficiale”. Printre formele indirecte de expresie se remarcă sugestia, alegoria, parabola, apelul la trecut, toate acestea, într-o vreme în care sperietorile de „naționalism” și de „idealizare a istoriei” continuau să rămână argumentele de „forță” în politica de „înstrăinare”. Cultivă programatic o poezie care îndeamnă cititorul să citească printre rânduri. Sfârșitul său tragic e tipic scriitorului onest care, în condițiile sistemului totalitar, nu s-a realizat pe măsura talentului. Ineditul din volumul „Verb la netrecut” trebuie căutat în ficțiunile „poeziei lingvistice”, în sistemul ei de referință, centrat pe cuvânt, echivalând poezia cu geometria.

Cuvinte-cheie: poetică antitetică, *spiritus loci*, ketman, forme indirecte de expresie, eticizarea discursului, mit poetic personal.

Ceea ce sare în ochi la parcurgerea poeziei lui Pavel Boțu (1933–1987), rapsodul Bugeacului, este lexicul, voit arhaic, încărcat cu localisme, impresionant de bogat, dacă e să-l raportăm nu numai la „obsedantul deceniu”, ci, desigur, și la contextul basarabean al anilor ’60–’80. E o poezie care mizează, totuși excesiv, pe un pronunțat *spiritus loci*, care, începând cu placheta de debut „Baștina” (1959), se desfășoară paradigmatic/programatic în volumele „Credință” (1963), „Continente” (1966), „Panoplie” (1968), „Zodiac” (1971), „Casă în Bugeac” (1973), „Ruguri” (1975), „Ornic” (1978), „Legământ” (1981), „Verb la netrecut” (1985).

Deși în bună parte rămasă în cimitirul literelor chirilice, poezia lui Boțu nicidecum nu trebuie uitată, trecută la trecut. O revizuire a poeziei șaizeciste se impune de la sine, dar vorba poetului: „Și iar nu ne ajunge timp/ Și vreme nu rămâne” (*Vreme-timp*).

Azi nimeni nu se înghesuie să comenteze, de exemplu, o mitologie poetică a Bugeacului, care pendulează între spiritul adamic, firesc, folclorizant (*Copiii din anii treizeci*, *Balada mâinilor ciungi*, *Balada stropului nestins*) și modelul golemic, artificial, de import al zodiacului roș (*Întâlnire cu Rusia*, parțial *Casă în Bugeac*), „texte virusate ideologic” [1, p. 208]. Numai citită într-un anumit cod, ea își dezvăluie adevărata față. Din perspectiva ultimelor două volume, „Ornic” și „Verb la netrecut”, apărute în timpul vieții, poezia

lui Boțu trebuie căutată în aluzii, intertexte, parabole, pentru că poezia sa e cu două fețe: o față pentru vremi sub „zodiacul roș” și alta pentru timpul interior al unui eu proteic.

Așadar, în contrasens cu „spiritul vremii”, Pavel Boțu, deși sudist, nu e un *poet solar* (în timp ce debuturile poetice ale vremii erau potopite de soare), iar viziunea picturală a lumii sale, galeria de personaje, densitatea culorilor reci, expresia lipsită de strălucire, toate abateri voite de la moda poetică a șaizeciștilor, nu i-au asigurat o audiență mare și răsunătoare, precum s-a întâmplat cu volumul „Ornic”, mai cu seamă după moartea tragică a poetului.

Se știe că o operă autentică interesează în măsura în care aceasta exprimă adevărul adevărat. Cât adevăr e în scrisul lui Boțu? „Poetul a trecut, afirmă Ion Ciocanu, prin toate vicisitudinile timpului și, chiar dacă nu le-a evocat în versurile și nici în proza sa, după cum nu le-au evocat nici ceilalți scriitori în condițiile regimului totalitarist, le-a avut mereu în sânge și i-au stat, dacă se poate spune așa, pe vârful peniței. Copil, și el, «al anilor treizeci», îndurând războiul și, deosebit de dureros, urmările acestuia, marcate de secetă, și de foamete (organizată), și de deportări, Pavel Boțu a avut în adâncul ființei sentimentul tragismului existenței, pe care l-a trimis, mai totdeauna, în trecut sau în subtextul operelor axate pe «prezent». Spânul, dresorul de lei și alte

personaje similare n-au fost niște elemente întâmplătoare în creația sa. Ciclul *Insectar* din cartea „Zodiac” (1971) sau aproape întregul volum de versuri „Ornic” (1978) o dovedesc din plin”. Important e de remarcat că în raport cu Liviu Damian, Anatol Codru sau Dumitru Matcovschi, dar și cu mulți alții, P. Boțu „n-a fost – nici chiar la începuturile sale literare – un poet eminent senin și, mai cu seamă, luminos” [2, p. 3].

În alfabet românesc îi apar „Lemn ceresc” (2002), „Cădere și zbor” (2002), „Ornic” (2003), „Corăbier în furtună” (2006). Anume din perspectiva zilei de azi, scrisul poetului pune în evidență revelații/ocultări, oricât de paradoxal ar părea, ale unui *ketman* autohton care, într-o lume dominată de „gândirea captivă” (Czesław Miłosz), s-a manifestat totuși fără fanatism. Chiar dacă a deținut, o groază de timp, funcții înalte în nomenclatorul birocratic, a încercat să salveze aparențele unui om devotat sistemului, înșelând „cinstit” vigilența cenzurii. Ca și alți confrăți de breaslă a tăcut „în privința propriilor convingeri”, iar când a răspuns la „comandamentele istoriei”, a făcut-o fără a fi afectat de amnezie, boala cea mai gravă a secolului trecut.

Un poem emblematic pentru acest mod de a fi discret în poezie este acel cu morile de vânt: „V-a împrăștiat ursita/ De-a lungul și de-a latul,/ Bugeacului drept sprijin/ Să fiți și legământ,/ Dar v-ați trecut cu vremea/ Și vi s-a dus văleatul,/ Cu plânsul vostru jalnic/ În trist prohod de vânt” (*Mori de vânt în Bugeac*). Forma directă de transfigurare, dar și de selectare a subiectelor presupunea compararea inerentă cu realitățile în devenire sub „zodiacul roș”.

Printre formele indirecte de „exprimare a adevărului”, în scrisul șaizeciștilor, e înainte de toate apelul la trecut, acesta, într-o vreme în care sperietorile de „naționalism” și de „idealizare a istoriei” continuau să rămână argumente de „forță” în politica de „înstrăinare”. Doctrina „realismului de comandă” prescria rețete de abordare a istoriei doar în contrast cu prezentul/viitorul luminos, adică doar în perspectiva „optimismului istoric”, doar în priveliștea „licorii de la răsărit”.

Poezia lui Boțu se hrănește, în cea mai mare parte a ei, din amintiri, evocând elegiac o întreagă galerie de personaje în culori și lumini etnografice: strămoși, gazari, pescari, olari, sacașii, un dezertor osândit, un hamal cu „punga goală și inima rece”, o șatră țigăneasă, Toadere Suru, Ilie Mătrăgună sau Hanca, Lambe Ciuntu, Ion Alcaz, arcașul Mitrea, Gâde, răufăcătorul, Calestru etc., aproape toate figurile fiind realizate cu meșteșug retoric în manieră folclorizantă, mitizantă. Întâmplător sau nu, transfigurarea trecutului, cu câteva excepții regretabile, e concepută ca o „subminare” a prezentului. Gândirea poetului operează cu imagini-concepte, desfășurate în discursuri baladești, în

care construcția epică are, cum s-a afirmat, o „geometrie austeră” (Mihai Cimpoi). Poezia lui Boțu este construită cu simț arhitectonic, uneori într-un stil neaș/bizar, cu ornamentații excesive, în care forma se dezvoltă în dauna conținutului, dar în mod obligatoriu toate acestea, strălucite de poante poetice, care nu rareori „salvează” discursul anevoios, luminate de frumuseți oarecum artificiale.

Forma indirectă de exprimare a adevărului rămâne, în condițiile confruntării cu cenzura, unica modalitate de „supraviețuire artistică” a creatorului. Astfel, într-un poem cum e *Geometru* din volumul „Ruguri” aluziile la destinul dramatic al artistului, la *normele* dogmei prescrise actului de creație în condițiile regimului totalitar, la, în limbajul aluziv, „culorile edict” sunt destul de suggestive/ transparente: „La anii lui/ Bătrânul geometru/ Culorile edict le-a hotărât”. „Culorile edict” în plăsmuirea „chipului hărăzit de dumnezeu”, alias al operei sunt fără rost: „La anii lui/ Ce-i rămânea să facă,/ Decât să piardă fumul din culori./ Privirea-mpuținată și opacă/ Aiurea rătăcea între ninsori./ Și ca o pasăre care adună/ Pentru cuiabar/ Ce înturna mereu/ Cu așchii de culoare/ Și de sunet/ La chipul hărăzit de dumnezeu./ Cine-ar fi zis, precum trudea cuminte,/ Că ea, femeia asta, nici n-a fost,/ Că e mai mult aducerea aminte/ Și tânga după ea,/ Fără de rost?...” Interogația din final nu e și o îngrijorare pentru scrisul său? Un geometru al poemelor este și Pavel Boțu, cu un simț ascuțit al construcției, al fragmentului și al întregului.

Uneori apelul la trecut, alteori chiar tratarea temelor majore (poemul *Dar mai întâi...* de Liviu Damian nu e unicul caz) au, în esența lor, nu numai rațiuni polemice, dar și ținte de subminare a ritualurilor „noii vieți” și, ce este important, această strategie le asigură șaizeciștilor nu numai șansa de a publica, ci și de a ieși cât de cât „onorabil” din încercările destinului de creație; reperul istoric, transfigurat artistic, nu e, desigur, un panaceu în procesul atroce de „rinocerizare” și dacă se apelează cu ingeniozitate la trecut, evocarea lui nu se face cu entuziasm în tiparele „obsedantului deceniu” (pentru a ilustra, cum s-a văzut, „Noua Credință”, doctrina utopistă „de import”), revenirea la istorie, la biografii poetizate e, în ultimă instanță, o formă discretă de „întoarcere la izvoare”, la matricea neamului. Fenomenul e specific celor mai inventivi reprezentanți ai generației lui Grigore Vieru, care, nu e un secret, *una* au gândit și *alta* au scris.

În exegeza literară se afirmă nu o singură dată că volumul „Ornic” a fost o veritabilă surpriză, că acesta cuprinde exemple flagrante de *altă* poezie, dar lucrurile nu stau întocmai așa. La o relectură mai atentă a întregii creații a lui Boțu, vom descoperi mai multe rescrieri, iar *ornic*-ul însumează de fapt texte aflate în

dialog intertextual cu propria creație. Alta e la mijloc: se înșprise cenzura, forma indirectă de expresie „întrecuse măsura”. „Ornic”-ul a bătut/ trecut la început aproape neobservat. Zarva se declanșează ceva mai târziu, când semnalul venise de la un gonaș, un mare-mititel (cum s-a dovedit mai târziu, un plagiator, care a oripilat lumea cu penibilul *Dicționar moldo-român*).

O poezie, cu multe imprecații, lasă să ghicim în *Vel Grangur* tipul unui cenzor cu ambiție ce dă afară, în grija căruia se aflau muzele aservite: „Încăpăstruit că ne-ai fi vrut/ Și gândul,/ Și simțirea,/ Și voința,/ Mărite grangur, dres și mazilit,/ De către multsavantele științe.// Și să ne prinzi vârtos, precum visai/ De țafna cheltuielii la chimir./ Tu arhisubstantiv și verb, musai,/ În fraza ce-ți picase chilipir.// Cum întâmplarea mi te-a pripășit/ Pe lângă/ Și pe dincolo/ Și peste, – / Vei fi să crești în pene, negreșit,/ Vel-grangur devenind fără de veste.// Că pana ți-e de împrumut, nu-i bai,/ Mai rău că din puținul care-l ai,/ Te dă afară/ Marele ambiț” (*Vel Grangur*). Acuzele acestea, incluse în volumul „Verb la netrecut”, nu puteau să vadă lumina tiparului decât doar pe un timp mai favorabil, la început de glasnost și perestroika, fiind concepute într-un fel ca argumentații „pentru soarta scrisului său, (...)protejându-și viața postumă” [1, p. 209].

În exprimarea raportului poetului cu timpul, de la debutul cu „Baștina” până la „Ornic” poezia lui Boțu e o acumulare permanentă de marote și poncife specifice fenomenului poetic șaizecist, dar aceste locuri comune, e adevărat, din abundență, își caută formă, de regulă, în viziuni antitetice, în care „se contrapuntează, cum observă Mihai Cimpoi, două serii de figuri stilistice, neapărat antinomice:

- clepsidra timpului, tăcerile grele, vânturile (vântoaiacele), pustiul, nisipul încropit, cenușiul, lacrima, osânda, veștedul, spaima, blestemul, căința, jalea, rugină, neîndurarea, umilința, curgerea vâscoasă a apelor, primejdia, metaforele derivate ale destinului: capcanele, hotarele, cercurile, cumpenele, mrejele; figurile existenței: amurgul, stingerea, setea, fumul, arșița și fierbintele în genere, înstrăinarea, norocul, pustiul ca golire de sens, limitele, risipa;

- sensul constructiv al timpului, procesele vegetale: germinația, înmugurirea și înflorirea creșterii, coacerea (galbenul-stăpân), valorile morale: demnitatea, visul, credința, permanența, speranța, lupta, cutezanța, focul cu sens regenerativ-prometeic (rugurile de veghe, păsările roșii), apa-generatoare de viață, simbolistica cromatică: roșu, verde, albul luminii, figuri ale spiritului: tinerețe, frăgezime, gând, cuget” [3, p. 4].

Revelatorie pentru *poetica antitetica* e viziunea acestui peisaj sentimental animat de forțele naturii pe care poetul le percepe cu necontrafăcută candoare în-

tr-un poem din cărțulia de debut: „S-au dus îmbrânchiți de vântoaiace zălude/ Norii hoinari, cu catargele frânte.../ Ulița-și piaptână pletele ude/ Și cheamă taraful de greieri să-i cânte.// Se iau chiriecii hapsâni laolaltă/ Și un-se întartă avanii cu sete,/ Să rupă arcușul pe strune, nu alta,/ Iar ziua-și desface privirile bete.// Spălat de curând, se arată iar soarele,/ Scânteie pe-o salbă de albe mărgelă/ O rază prin iarbă își spală picioarele/ Și trece grăbită prin spicele grele” (*După ploaie*). Poemul, semnificativ pentru steпа Bugeacului (de fapt „o temă cu variațiuni”), plasticizează în contrast realitățile dure ale unui spațiu supus arșițelor de ordin climateric, istoric, social-politic. Imaginea revine cu semnificațiile primenirii, dar și al trecerii din ultimul volum al poetului: „Privește ploaia asta care trece/ Și cerul care vine după ploaie:/ E-al tău și nu-i al tău, căci se petrece/ Ca frunza peste creasta de căsoaie” (*Privește ploaia*). Multe, neobișnuit de multe teme și motive vor fi reluate, rescrise în „Ornic” și „Verb la netrecut”, semne că poetul a urmărit să facă o sinteză a scriiturii sale, recurgând la autoreferențialitate, la adaptări și „tema cu variațiuni”.

În același registru simbolic se includ toposul *casei* și chipul *mamei*. Cu volumul „Credință” centrul lumii e casa cu dimensiuni simbolice: „Casa mea/ Alături de mare,/ Ca un cuib pe crengile/ Razelor solare” (*Casa mea*). Baștina, casa desemnează patria mică, o replică la *Țara mea* de Em. Bucov, venit și el din steпа Bugeacului. Mama și casa, ca *axis mundi*, un loc comun în lirica șaizecistă, dar tratate individual în maniera lui Grigore Vieru sau a lui Pavel Boțu, reluate obsesiv, sunt, de fapt, intertextualizări în constituirea unor sisteme de imagini originale chiar dacă descind din modele diferite. Cu toate acestea, antiteza „trecut – prezent” e ilustrată pe fundalul lumii idilice din *Carul cu boi*, o reprezentare centrală, reluată în pictura și grafica lui Nicolae Grigorescu. Senzația zborului, a primenirii își află, în spiritul timpului, expresii memorabile: „O, acești ochi... Unde i-am mai văzut/ Plini de bunătate, mahnire și durere,/ Ce pictor le-a scos străfundul necunoscut/ În străvezia culoare a mângâierii?// O, această urzeală de umbre. În jocul lor/ Topindu-se sub uncropul amiezilor de vară,/ A stânenit paleta multiplelor culori,/ Ca o nălucă, ieșind pe drum dosit de țară.// Scârțâind, carul a înlemnit pe loc/ Și pân-să se urnească din fața mașinii,/ M-am căutat în ieslea uitatului ghioc,/ Iară pe noi, de atunci – alătura de mine.// Și m-am trezit în răsuflarea caldă/ Precum a fost – sub nări aburinde.../ Va mai rămânea pe drum de ani vre-o haltă,/ De-a ne întâlni de-acuma înainte?// Pe drum nou, mai largul cum se face,/ Tu vei reveni, precum ai fost și ești./ Și atât: în serile de pace.../ Ne vei căra, cătinel, povești...” (*Epilog pentru carul cu boi*). Sugestiile la *carul cu boi* nu

sunt lipsite de ambiguități cu reminiscențe la continuitatea românească. De altfel, evocarea satului, recuperarea trecutului marchează individualitatea și natura-lea poeziei, care venea în contrasens cu canoanele poeziei proletare ale unui Em. Bucov. Nostalgia după timpurile apuse își are strategia ei de a exprima, într-o formă eliptică, ideea de continuitate românească. Este și o stratagemă ingenioasă de a duce de nas cenzura. Pentru cine are ochi să vadă, epilogul pune față în față conservatorismul țăranului, păstrător fidel al fondului etnofolcloric și elementul noului. Poanta strecoară o premoniție: „Tu vei reveni, precum ai fost și ești”.

„Drumul nou” și arhetipul drumețului – („Eu sunt un drum mai demult pornit/ Din panta unui zbor,/ Din pragul unui dor nemărginit”) – au în imaginarul șaizeciștilor o întregă epopee a „întoarcerii la Ithaca”, în limbajul uzual, la izvoare, la rădăcini. În *Mori de vânt în Bugeac* însemnele schimbării se exprimă printr-o seninătate elegiacă în poanta poemului: „Dar v-ați trecut cu vremea/ Și vi s-a dus văleatul,/ Cu plânsul vostru jalnic/ În trist prohod de vânt”. Viziunea poetizantă din *Preludii de toamnă, Sânziene, Lângă stână...*, alternează cu realitățile crunte ale războiului: „Pe lângă leagăne, leagăne,/ Pe lângă noi/ Îmbla-n caravane/ Cruntul război,/ Împlându-ne nările/ Cu fum/ Și țărână,/ Pân’ s-a ntors tata fără de-o mână...” (*Copiii anilor treizeci*). Textele fac dovada constituirii unui sistem poetic, dar fondul poemelor, marea lor majoritate cu nuclee epice, își caută forma, în continuare oarecum inexpressivă, cu un lexic deliberat prozaic, „cioturos”.

Cu volumul „Continente” motivele fundamentale, revenind cu insistență, își găsesc o anumită strălucire, meșteșugărite în maniera argheziană (exemplară e „fata mării și-a nimănu” din *Ploaie torențială*). Nu e deloc accidentală nici osmoza modelului arghezian cu cel blagian. Boțu intertextualizează în permanență, întreține dialoguri [3, p. 165-195] cu „textul lumii”, cu textele colegilor de breaslă. El reia subiecte de la Andrei Lupan, rescriind, de exemplu, *Fântâna lui Pahoma* sau *Legea găzduirii* în câteva variante (*Vârstă, Apă neînceptută, Cană de lut, Cană de cinste pentru zile mari, Cupă de Murano, Ecou* etc.).

Remarcabil pentru retorica romantică a vremii e poemul memorabil *Mă vreau gorun*: „Mă vreau gorun pe pisc, în zare,/ Cu anii mei/ În crengi vuind,/ Venind pe drumuri seculare, în mine vârstele-adunând./ Vă voi vesti/ De la hotare/ Eu, primul,/ Tot veghind pe pisc,/ Că se întorc cocorii ’n țară/ Din noi/ Cu primăvara-n plisc;/ Că toamna ochii și-și sticlește/ La lupii iernilor nebuni, –/ Eu, primul, voi ieși/ Stoicește/ Cu ei în poară să mă pun./ Cu pătimașă nerăbdare/ Voi strânge-n brațe rădăcini,/ Pământul carele ne are,/ Ortacul meu, de grijă plin.// Mă vreau gorun veghind.../

Iar dacă/ Va fi să cad, cutez smerit:/ Din trunchiul meu/ Catarg să facă,/ Să nu mă simt/ Din mers oprit”.

O adevărată obsesie a sensului înaintării în timp se ilustrează în emblematicul *Corăbier în furtună*: „Pentru a vedea pământul mai bine/ Și semenii fără de linii duble,/ Și ramul de soare vuind când se împle,/ Și cât lovește valul de tare, –/ Rămâi în picioare”. De același patos declarativ este afectată orice poezie: „M-au dăruit cu drumuri, să le am/ Îmbietoare veșnic înainte./ Și pentru temelii ce le duram/ Un fagure de vechi și tari cuvinte, // Ca să le pun șirag, la locul lor,/ Din ele, ca din cremene,/ Isc focul” (*Strămoși*).

Pretinsul foc al cuvintelor e căutat în concretețea materială a genezelor. Ceea ce deranjează însă e tocmai faptul că simțul geometriului îl trădează, chiar dacă demersul se salvează, vorba lui Mihai Cimpoi, prin „farmecul situației poetice”: „Demult stă pe prichici,/ cu colb pe buze,/ Butelca veche și în patru muchii.../ Ce s-a turnat, să-mi spui,/ Și ce se-aduse/ De ne-ntrecuta grijă a mămuchii –/ Și cine-au fost mesenii, musafirii,/ De n-au lăsat/ Barem un strop de rouă?// ...Au poposit nuntași setoși, un mire,/ Ce-a fost/ Să ne rămână tată nouă./ Cu țintra aprig frântă/ Și mustața/ Lăsată-n sus bengos să se-mpufoaie./ De-ar fi făcut atunci o șagă, nați-o:/ Ne pomeneam feciorii Florițoaiei.../ Muiere slută, dar știa: coboară/ Din viță înstărită. Doamne-ajută!/ Ca Harap-Alb, trimis după comoară,/ El frământa privire grea și mută./ Și, întrucât de noi făcându-și milă/ S-avem,/ Când vom veni/ Pe lume, parte,/ Se-ndrăgosti ciudatul de o copilă/ În basme întâlnită, într-o carte.// Ci-apoi văzând aula zilei plină/ De spâni hicleni și dregători de rele,/ Lăsa butelca pe prichici, străină/ Și dispăru/ În basmele acele” (*Geneză*).

Din *Fântâna lui Pahoma* de A. Lupan, un poem ce a făcut carieră în epocă, Boțu preia motivul coborării în „straturi”, în adâncurile pământului/operei, un act simbolic în atingerea idealului creației:

„Sorocul ni-l vestise o lacrimă sărată,
Pe-al arșiței zăbranic stingând privirea mută:
E timpul, măi fârtate, să coborâm în straturi,
Ce-așteaptă în adâncuri, la apa neînceptută.

Ci mi te-i face ploaie, să te strecorei la dânsa.
Ci mi te-i face rază, fierbinte s-o pătrunzi –
Se lasă-n veac odată a fi începută însă
Îți cere prețul vieții și trebuie să-i răspunzi.

Prin rădăcini vom trece, ca printre anotimpuri,
Boltite de amurguri și cânt peste oblânc.
Pornim la drum departe, precum ne cheamă timpul
De-a coborî prin straturi și inimi, în adânc.”

(*Apă neînceptută*)

Gestul simbolic al coborării e reluat ostentativ și în poemul *Coborâm, prietene...* consacrat lui Vladimir Beșleagă, prozatorul ostracizat pentru manuscrisul romanului *Noaptea a treia*, cunoscut azi ca *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine*, o capodoperă a „literaturii de sertar” (manuscrisul a zăcut în masa scriitorului vreo 17-18 ani).

În volumele „Panoplie” și „Zodiac” se recurge mai frecvent la versul clasic, se mizează pe cantabilitate, pe explorarea stratului sonor-intonational-ritmic: „Umblam prin toamnă, pelerin,/ Un ins netot, băiat de treabă./ Am străbătut păduri s-alin/ Setea de verde crud, de iarbă./ Amurguri beam, setos de roș,/ din ciuturi de cer senin/ Și, vechi, vinațul unui moș,/ Umblând prin toamnă, pelerin./ Setos de-albastru ne-nceput./ Înaltul zilelor prea plin/ Din ochii tăi l-am fost băut./ Umblam prin toamnă, pelerin” (*Rondelul inserării*).

Cu *Casă în Bugeac*, un arhetip, un mitem constant în lumea poeziei lui Boțu, și în mod programatic tratat pe nou începând cu *Ruguri și Pământul lui Iulie* și mai târziu cu *Balada stropului nestins* poetul construiește un mit poetic personal, în care se vizualizează scene dintr-o istorie legendară cu ținte în mișcare, dacă le raportăm inevitabil la universul totalitar, la contextul acerb de mankurtizare. Fără a intra în amănunte, să amintim că imaginarul poeziei șaizeciste e dominat de simbolistica semințelor, izvoarelor, rădăcinilor, de „estetica reazemului”.

Memoria, în *Pământul lui Iulie* pare a fi o „replcă” la actualitățile „zodiacului roș”: „Timpul acesta,/ Grăbit precum este,/ mai mult e-o părere,/ Mai mult e-o poveste...”. Memoria în viziunea poetului e un leac împotriva amneziei:

„Fii binecuvântată întru vecie,
Memorie sacră a seminței, a bobului,
Păstrată sub coajă, ca-n palmele orbului
Minunea fragilă, ce are să fie”.

Numai memoria colectivă, „păstrată sub coajă, ca-n palmele orbului,” poate fi un leac împotriva „orbirii comuniste”, altfel: „Memoria-și surpă ființa și nimeni/ De unul singur n-o poate reface”. „Minunea fragilă” a seminței, cu reminiscențe din „mirabila sămânță”, instituie pe linia Blaga – Stănescu un „mic mit” al genezei noastre sau o metaforă obsedantă, așa cum s-a observat, mai întâi la Gr. Vieru (*Dar mai întâi să fi sămânță*), apoi la Liviu Damian, Gheorghe Vodă, Anatol Ciocanu etc. Dincolo de „un simț paroxistic al istorismului, al trecerii ciclice a timpului”, a „neființei tăcerii”, a „acelei tăceri de adânc al istoriei, care mereu împresoară chipul cu privirea întoarsă spre imemorial, spre substraturile ființei, spre semințele care semnifică

începuturile” [4, p. 10], „minunea fragilă” a seminței față cu „teroarea istoriei” mai păstrează memoria genetică a neamului, momentan pornit, cum se pare, să lunece în neant: „Și numai sămânța știa ca să pastre/ Întreagă și vie memoria neamului,/ Ca după ce piere o frunză pe ramul lui,/ Să cheme pământul din luncă, din glastră –/ La fel s-o renască sub cerul albastru...// Au cine-au pătruns a veciei științele?/ Numai semințele./ Numai semințele”.

„Eul proiectat” [5, p. 151-157] se identifică, într-o antropomorfizare răsturnată, cu elementele simbolice ale lumii, etalând perenitatea/ eternitatea existenței ființiale, intrată în circuitul universal: „Sunt ramul, care-l smulge vijelia/ Și brumele în toamnă îl descântă./ Sunt frunza ramului, ce-o să reție/ Pre limbă de-nverzire firw de cântec./ Sunt șoapta frunzelor, care se-așterne/ Pe urmele adânci de promoroacă,/ Sunt crainicul neîmblânzit al iernii,/ Sunt fulgul la lumină sărântoacă./ Sunt vestea licărului care vine/ Din dătină de cuget temerar,/ Sunt veghea graiului, ce-o să-l împline/ Înmiresmata ziuă de florar./ Sunt ceasul jinduț al limpezirii,/ Interiorul clipelor ce-au fost/ Să-l piarză rugul toamnei fără știre./ Sunt pasăre ce-și cată adăpost./ Și sunt altarul și coperământul/ Îngăduit de cerul aprilin,/ Sunt numele-i înalt/ Și sunt pământul,/ De unde am purces, la care vin” (*Sunt ram, sunt frunză*). Întoarcerea la izvoare, la ram, la frunză semnifică întoarcerea către sine a poetului, către biografia sa de creație, iar cu schimbarea sistemului de referințe, aflat într-o stare latentă în „Ruguri” și „Pământul lui Iulie”, se produce eticizarea deliberat polemică a discursului.

Abia în „Ornic” poetul se destăinuie fără înconjur: „Cu-a altora vedere văzusei la-nceput” sau că „... e timpul și e locul/ Ca să purced pedestru spre sine și-adevăr”. Întors decisiv la spiritul adamic al poeziei sale, Pavel Boțu are tot curajul să afirme că stihul lui nu e să placă „orișicui”: „Și stihul, care-l scriu nu e să placă, –/ Mai mult e ca să plângă și să tacă./ Și vorba care-o spun nu e să sune, –/ Mai mult e să te cheme, să te-adune./ Și drumul care-l fac nu e să ducă, –/ Mai mult e peste vreme să mi te-aducă./ Și ploaia care-o sorbi nu e să plouă, –/ Mai mult e-un vad ce-mparte lumea-n două./ Și vântul care-l chem nu e că bate, –/ Mai mult e un destin ce ne desparte./ Și hiersul care-l zic nu e să cânte, –/ Mai mult e floare frântă pe morminte” (*Și stihul care-l scriu*).

Într-o altă profesiune de credință, anume *cuvântul* întreg este conceput cu o forță miraculoasă de metamorfozare a universului poetic, ca o distanțare de vorbele fără rost: „În cuvânt eu aș putea/ Să-mi fac casă bună-rea./ Dară ție ți-l aduc/ Și rămân să mă usuc./ În cuvânt eu aș voi/ Sufletul a-mi potoli,/ Ci lipsescu-mă, la fel,/ Ca să nu duci dor de el./

În cuvânt m-aș fi ascuns,/ Unul că-mi era de-ajuns/
Însă nu mi l-ai vestit/ Și-am rămas descoperit.// În cu-
vânt aș muguri/ Cu flori mi te-aș dărui./ Dar la strea-
șină ți-l pui/ Să-nflorești la semnul lui.// Fiindcă nu-i
de azi de ieri/ Zămislit e din dureri,/ Din cântările ce
tac,/ Răstignite-n lemn de fag.// Nici din vorbele ce-au
fost/ Ce le știi fără de rost./ Fiindcă vorbele se trec, –
/ Cuvântul rămâne-ntreg” (*În cuvânt*).

Destinul omului în oglinda istoriei îl determină
să se facă mai explicit, să apeleze la subiectul „poetul
vânător” într-o viziune modernă. „Vânătorul și prada”
ne conduc către gândul încercuirii ființei în dublă
ipostază: de vânător și de pradă: „Fac cerc vânătorii și
cercul se strânge,/ Mutat între chiot și focuri de armă./
N-aveau cum să vază cel ochi care plânge/ Și-n care un
codru de veacuri se darmă” (*Vânători*).

Relația *geometrului* cu opera revine într-un alt
poem care e receptat *ad litteram* de exegeții literari ai
timpului transfigurați satiric în *Insectar – 2* din volu-
mul „Verb la netrecut”, satirizați în *Mâța neagră, Zeul
coborât, Scremenel, Vrăbiuța neangajării, În lipsa feții,
Vel Grangur, Scai, Verzi și uscate, Clovn, Proprietate, Bi-
bleică, Mania urmării, Cu ori pe, Hochei, Prepelicar,
Lasă mărite, Buricul pământului*.

Se pare că Vasile Coroban, dar și ceilalți comenta-
tori n-au sesizat reminiscențele din balada *Mistrețul cu
colți de argint* de Ștefan Augustin Doinaș. Fără a cunoaște
această celebră baladă, este dificil, aproape imposibil
să înțelegi esența unui atare text: „Arcaș îl știusem. Și
mâna/ Nu-i va slăbi încordarea,/ Îndatorirea-și amâ-
nă,/ Ochiul scrutează cărarea.// Vuiete rupte pe creste/
Se scutură-n rădăcină.../ Unde e ținta? Este/ Ținta ce
are să vină.// Privirea lungită pe țavă/ Și rotunjită-n vi-
zor/ Scurmă setoasă otava,/ Prinde hultanul în zbor!//
Țintă-n mișcare... E arta/ Supremă și vrusem s-o ia/
Neliniștea, pururi să-l poarte/ Peste întinderi de nea.//
Țintă-n mișcare... E munca/ La care a fost osândit./
Privirea-i săgeată aruncă/ Și-o smulge acum din zenit.//
Țintă-n mișcare... Destinul/ Să-l țină de veghe mereu/
Să nu-i mai ticnească odihna/ Să-l cheme pe unde-i mai
greu.// În schimb nu va fi niciodată/ Vănatul – nici stârv
și nici leș.// Țintă-n mișcare... Iat-o/ Mărite arcaș, nu
da greș!” (*Destin*). Cititorul, criticul, interpretul e pus,
volens-nolens să citească un text cu alte texte.

Figurile imaginare iau altă încărcătură, deși mo-
dalitatea indirectă de expresie rămâne una favorită.
Tot omul are nevoie de un „spân”: „De-un car de ani,
ca o nălucă/ Așteaptă spânul negreșit/ Pe Harap-Alb să
i-l aducă/ Norocul din străvechiul mit.// Știa, că n-are
cum să-i scape./ Că nu-i alt drum prin codrul des./
Și-l va petrece printre ape/ Și printre focuri într-ales.//
Îl va zăpsi, ca să-l abată/ Din drum, să-l piarză de-o
putea.../ Și l-a trimis de astă dată/ Ca să-i aducă mân-

dră stea.// Nici că simți, cum se făcură/ De-atâta um-
blet mai voinic./ Înalt și chipeș la făptură, –/ Iar spânul
a rămas pitic...// Povestea vorbeii, la adică,/ Întrevedea
un gând păgân:/ În viață, cum-necum, nu strică/ Să ai
și tu coala un spân...” (*Harap-Alb*).

Poemele cu nuclee epice, cu poante transparent
moralizatoare readuc în prim-plan imperativele *maxi-
malismului etic*. Cele mai contestate poezii, comentate
în contradictoriu deranjau prin *parabole defectuoase*.
Una dintre acestea o reproducem în întregime: „Avea
asemănarea unui fulger,/ Care-și gătește clipa să z buc-
nească.../ Ci cascadorul îi cerea să-și culce/ Pe labe
mutra lui împărătească.// În crugul de scânteii și de
ovații/ Înțepă nara fumul de țigare./ Și ca o viespe se
tot vâră-n față/ Și-i mușcă blana puha de dresare.// De
unde din bolta de-ntuneric/ Trăsnește o sudalmă.
Pentru cine?/ Iar spectatorul ațâțat mai cere/ Și cel cu
viespea să mi-l tot anine.// Să mi-l tot bage-n durăt, că
de-o dată/ Năprasnică, o sete îl furnică/ Să-i pună laba
grea în beregată,/ Să termine cu joaca de-a nimicul.//
Ci tot atunci, străluminat, pricepe/ Că tipul n-are cine
știe-ce vină;/ Și-l lasă cu biciușca să-l înțepe/ Și.../ Să-i
aducă mai departe cina” (*Leul la circ*).

Devierile de la „normele”, cutumele „poeziei ofi-
ciale” trezesc cele mai vigilente și penibile luări de ati-
tudini; e clar că poemul îndemna cititorul să citească
printre rânduri, la început, „la trezire” mult mai decis
ca înainte de perestroika, poetul/ ketman-ul își scoate
masca de poet aservit „palatului”. Sfârșitul său tragic
e tipic scriitorului onest care, în condițiile sistemului
totalitar, nu s-a putut realiza pe măsura talentului. Ine-
ditul din ultimul volum, „Verb la netrecut”, apărut în
timpul vieții, trebuie căutat în ficțiunile „poeziei ling-
vistice”, în sistemul ei de referință centrat pe cuvânt
care se vrea într-adevăr un „verb la netrecut”. În câte-
va poeme Pavel Boțu s-a manifestat, deși nu în mod
declarat, ca un *homo logocentricus*, echivalând, după
modelul Ion Barbu, poezia cu geometria.

BIBLIOGRAFIE

1. Rachieru A. D. Poeți din Basarabia: un veac de poezie
românească. București: Editura Academiei Române; Chiși-
nău: Știința, 2010. 677 p.
2. Ciocanu I. La timpul netrecut, în: Pavel Boțu, Lemn
ceresc: (versuri). Selecție și pref. de Ion Ciocanu. Ch.: Car-
tea Moldovei, 2002. 144 p.
3. Țurcanu A. Pavel Boțu sau dialogul drumețului cu
adâncurile, în: Andrei Țurcanu. Martor ocular. Ch.: Litera-
tura artistică, 1983.
4. Cimpoi M. Magia realului, în: Pavel Boțu, Scrieri ale-
se. Ch.: Literatura artistică, 1983.
5. Mușina A. Eseu asupra poeziei moderne. Chișinău:
Cartier, 1997. 236 p.